

Bidrag til Eskimoernes Fortidshistorie. I

Geografisk Tidsskrift, Bind 19 (1907)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/gto/gto_0019-PDF/gto_0019_67226.pdf

Link til website:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=67226>

pdf genereret den : 22/5-2008

dem, medens 9 mangler helt i den, og for de resterende 18 giver den kun meget sparsomme eller blot rent andtidsvis Oplysninger. Man faar herved det bedste Bevis paa Mikrosejsmologiens store Betydning.

Foruden de nævnte Hovedskælv er der i „Liste C“ udsondret en stor Mængde mindre Skælv, for hvilke der er angivet Tiderne for Begyndelsen af 1. Forskælv og Hovedskælvet paa flere eller færre Stationer. Blandt disse Skælv maa særlig mærkes det førnævnte, skandinaviske Skælv den 23. Okt. Det er registreret paa 22 Stationer, af hvilke de fjærreste er Irkutsk og Tashkent. Af særlig Interesse er det, at der noget forud for det, nemlig d. 9. Okt., indtraf et meget større men undersøisk Jordskælv mellem Jan Mayen og Spitzbergen, der findes opført mellem Hovedskælvne. Efter Listen C synes der endvidere at have fundet to Jordskælv Sted under det nordlige Atlanterhav, nemlig den 14. og den 24. Sept., det første vistnok i Nærheden af Island. De registreredes paa henholdsvis 12 og 17 Stationer. Et Jordskælv, der fandt Sted i Akureyri den 2. August synes endvidere at have været temmelig betydeligt, siden det registreredes paa 5 Stationer. Alt dette i Forbindelse med nogle Smaaskælv i det sydvestlige Island, et lignende i Midtengland (3. Juli) samt Rystelserne den 22. Nov. i E-Grønland viser, at der har hersket en ikke ringe sejsmisk Uro her i Norden i 1904, der for Reykjavikområdet og E-Grønland som bekendt fortsattes ind i 1905.

Betragtes Katalogens Fortegnelse over de 110 Stationer, fra hvilke Meddelelserne hidrører, da vil man

bemærke, at kun 7 af Stationerne findes paa den sydlige Halvkugle, og at den nordligste ligger paa ca. 60° (Upsala). Af den førstnævnte Omstændighed maa man slutte, at om Katalogen end maatte give en ret tilfredsstillende Forestilling om de sejsmiske Forhold i 1904 for den nordlige Halvkugle, langt bedre end den makrosejsmiske Katalog, maa den endnu lade meget tilbage at ønske for den sydlige Halvkugle, omendskønt der for denne er opført, naar der bortses fra Jordskælvne i Nærheden af Ækvator, 3 Hovedskælv, nemlig 2 i Chile og 1 paa Ny-Zeeland, og desuden i Liste C 1 Jordskælv i Peru, 6 paa Ny-Zeeland med Omgivelser, 6 i det Indiske Hav, hvoraf 3 i dettes sydlige Del, 1 ved Afrikas S-Spids og 1 i S.Pacifikhavet. De 7 Stationer paa den sydlige Halvkugle skyldes næsten alle den af Jordskælvforskningen saa højt fortjente Professor John Milnes Virksomhed gennem „British Association“.

De nævnte Værker, der alle ligger til Afbenyttelse for Selskabets Medlemmer paa dets Bibliotek, maa hilses med stor Glæde af alle Sejsmologer. De tilfredsstillende et allerede stærkt følt Savn og lover meget for Fremtiden. De er til stor Ære baade for Associationen, de nævnte Bearbejdere af Materialet og navnlig for Direktøren for Centralbureauet og den tyske Hovedstation Hr. Professor Dr. G. Gerland, der har været Sjælen baade i Oprettelsen af Associationen og i de nævnte Værkers Tilblivelse. Det maa endnu kun beklages, at Danmark stadig holder sig borte fra det heromhandlede, store, almennyttige Fællesarbejde mellem Nationerne.

Bidrag til Eskimoernes Fortidshistorie. I.

Af

Cand. mag. William Thalbitzer.

H. P. Steensby: Om Eskimokulturens Oprindelse. En etnografisk og antropogeografisk Studie. København 1905 (forsvaret for den filosofiske Doktorgrad).

Det nye i denne Bog er for det første dens Metode, dens Anvendelse af visse moderne Synsmaader paa Undersøgelsen af Eskimoernes materielle Kultur og sammes oprindelige Udvikling, dernæst dens Resultater, idet Forf. forsøger 1) at fastlægge Eskimokulturens Udviklingssted i Egnene omkring Coronation Golf og Mackenzieflodens Delta, altsaa paa Kanadas nordlige

Kyster Vest for Hudsonbugten istedenfor, som i sin Tid Rink antog, i Alaska, eller som Murdoch og Boas mere ubestemt antog, i Egnene Syd og Vest for Hudsonskysten — og 2) at paavise Sammenhængen med Indianerkulturen paa visse specielle Omraader, særlig for Fangstredskabernes og Hustypernes Vedkommende. Snehuset skulde være fremgaaet af det hvælvede Telt,

Vinterhuset skulde være en videre Udvikling af Præriens Hus, Mandanhuset osv. Forf. ser vistnok selv Hovedbeviset for sin Teori i den iøjnespringende (?) Lighed mellem Mackenzie Eskimohytten og Mandanindianernes Hus; han ser bort fra Forskellene som mindrebetydende.

Selvom det nu er rigtigt, at denne Lighed bestaar, kunde man spørge, om hans Betragtning af Mackenzie Eskimohytten som typisk er berettiget. Man savner en Redegørelse for de forskellige eskimoiske Hustypers indbyrdes Forhold. Men navnlig maa det angaaende Forf.s Behandling af Problemet slaas fast, at han i sin Afhandling kun har belyst Eskimohyttens Ejendommelighed fra den ene Side, fra Indianerkulturen, sydfra. Hvor lærerig end denne Sammenligning er, forekommer den mig dog ikke at være udtømmende overfor Spørgsmaalet om Eskimoboligens Oprindelse; en virkelig Løsning vil kun kunne naas, naar denne ogsaa stilles i Belysning af Bygningskulturen i det nordøstlige eller nordlige Asien, hvis Folkeslag lever under lignende Naturvilkaar som Eskimoerne. En indgaaende Undersøgelse heraf vilde naturligvis føre for vidt her, men jeg skal dog forsøgsvis fremdrage nogle Træk for at vise, at Eskimohytten kan sammenlignes med — og i flere Henseender ligner — asiatiske Folkeslags Hytter, maaske endog mere end Indianerhytterne. Mandanhuset synes saaledes ikke at kende noget til den for Eskimohytten karakteristiske Briks, og Arnen (Baalet) findes centralt paa Gulvet, hvorimod i Eskimohuset hver Familie har sin Brikseplads og sin særskilte Lampe tæt foran denne. At der i Sydvest-Alaska findes Eskimohuse, som desuden har et Kogested midt paa Gulvet og Røghul i Loftet, kan være Vidnesbyrd om et oprindeligt Træk, men er ikke typisk for Eskimoboligen. Det er ialtfald et Træk, som ikke er særegent for Amerika, men meget udbredt i Sibirien. Som en væsentlig Afvigelse kan endelig nævnes, hvad Dr. Steensby selv fremhæver (S. 189): at Skraastængerne [i Eskimohuset] ikke er fortsat op over Tværbjælkerne, men at Huset foroven har et fladt Loft. — Dette gælder dog, vel at mærke, ikke om de sibiriske Eskimoers tueformede Sten- og Jordhytter (se E. W. Nelson, *Esk. ab. Beringstrait* S. 257) eller om Iglulikhytten („dome-shaped“) Nord for Hudsonbugten.

Ligheden mellem Mackenzie Eskimohuset og Mandanhuset maa især søges i Bjælkebygningen, de 4 bærende Stolper med Tværbjælker over osv. At dette Træk imidlertid ikke behøver at være hentet fra de sydligere Mandanindianeres runde Hus, men genfindes mellem asiatiske Folk, der lever under lige saa nord-

lige Breddegrader som Eskimoerne, skal jeg i det følgende gøre opmærksom paa.

De finske og Ob-ugriske Folkeslags primitive Boliger er nyligt blevet beskrevne af U. T. Sirelius.¹⁾ Jeg vil se bort fra hans Teori om Vinterboligens Udvikling fra det primitive Sommertelt (med rund Teltgrund, Støttestængerne mødes i en spids Top), et Forsøg, der jo forøvrigt ganske svarer til Dr. Steensbys, som anser Indianerhuset for at være fremgaaet af det hvælvede Telt (S. 186—187). Faktisk findes der for den sibiriske Folkegruppens Vedkommende en Mængde Overgangsformer. Saaledes beskrives der et Telt (Lokalitet Tremjugan), der ogsaa er i Brug blandt Samojejerne, rejst med 4 Støttestænger med Trævægge imellem og yderst dækket med Mos; det er spidst foroven. Hovedinteressen knytter sig dog til det, den finske Forf. benævner Jordteltet, fordi det rejses over en Grube i Jorden — det er den egentlige og almindelige Vinterbolig, der tidligere var i Brug overalt iblandt Ostjakerne og Wogulerne (Øst og Vest for Ob). Som ældste Trin betragter han det spidse Jordtelt med snart rundlig, snart retvinklet Grundplan. Gruben er 30—60 cm. dyb; oftest er Planen kvadratisk, 3—4¹/₂ m. Teltkappen dækkes med Hø og Jord. Den har en Dør med Dørlem og et Vindu paa Siden eller foroven. Dertil slutter sig (som en senere Udvikling?) et Jordtelt med kvadratisk Grube og 4 Støttestænger, der foroven ikke mødes, men kun tilnærmes, idet de fastgøres i hver sit Hjørne af en kvadratisk Træramme, der er mindre end Gulvfladen. Mod denne Ramme støttes den øverste Ende af Væggenes Bjælker. Der beskrives nu videre andre Typer af Jordtelte med 6, 8 eller 12 Støtter. Vinduet er snart beliggende oven i Huset, snart (som ved Kuschewat ved Obs nedre Løb) i den ene Sidevæg. Sydligere, ved Jugans Udløb i Ob (omtr. 60° n. B.) finder vi Huse, hvis Grundplan (s. anf. Skr. Fig. 13 og 14) ganske minder om de smaa, kvadratiske Eskimohuse i Vest-Alaska eller i Grønland. Særlig fremtræder der en Lighed i Sovebænkene, der ligger langs de tre Vægge (den modsat Døren og de to Sidevægge) ligesom Briksen i det eskimoiske Hus. En lille Forstue eller overdækket Husindgang findes foran Indgangen. Inde i Stuen i Hjørnet til venstre for Døren befinder Ildstedet sig. De største Jordtelte med 12 Støtter, af hvilke de 4 løber sammen i en Spids foroven, medens de andre støttes under dem mod en firkantet Ramme,

¹⁾ U. T. Sirelius, Über die primitiven wohnungen der finnischen und ob-ugrischen völker (Finnisch-ugrische Forschungen, ed Setälä u. Kaarle Krohn, Bd. VI, 1906, S. 74—104).

er i Brug ved Obs mellemste Løb; ogsaa i dem ligger Sovebænken op mod de 3 Vægge (Fig. 17 i anf. Skr.) Nogle Steder findes dette „Jordtelt“ med flad Top, idet alle Væg bjælkerne lægges imod en Ramme. Vinduet sidder oftest i en Sidevæg, og Forstuen er smalle end Teltvæggen, kun lidt bredere end Døraabningen. — Nord for Polarkresen blev disse Boliger sandsynligvis af Mangel paa Birkebark dækkede med Skind, som Haarene var slidt af.

Det skal indrømmes, at Afstanden fra disse Egne til Eskimoernes nuværende Kyster er stor, og at Ligheden mellem mange af disse Træk og de tilsvarende i Eskimohuset (Husformen, Jordgruben, Briksen, Vinduet, Husgangen, Overdækningen med haarløse Skind, Dørlemmen, som ligner den vestgrønlandske osv.) kan skyldes en Tilfældighed. Men efterhaanden som det paa andre Kulturomraader lykkes at paavise et nært Sammenhæng mellem de nordøstasiatiske Folkeslag og de nordamerikanske (Eskimoerne iberegnet) — et Resultat, som efter alt foreliggende at dømme allerede er naaet gennem Jesup-Ekspeditionens Undersøgelserarbejde i disse Egne — vil der være Grund til ogsaa at regne med disse Ligheder i Husbygningen. Muligvis kan der allerede gennem mig ubekendte ældre Arbejder paavises en Forbindelse mellem Ostjakernes Jordtelte og østligereboende sibiriske Folks Boliger. Naturligvis vil der i nye Egne vise sig nye Træk. Hvad Eskimohuset angaar, er der ialtfald saadanne, hvad enten vi ser Typen i Mackenzie Eskimohytten eller i andre Eskimostammers Vinterhytter (Bygningsmaterialet snart Sten og Græstørv, snart Tømmer; Inddelingen af Briksepladsen; Briksen hvilende paa lave Støtter eller en Jordvold, som en Hylde; Tagets Flade ligesaa stor som Grundfladen; den helt eller halvt underjordiske Husgangs Form og Længde; i Grønland de indre Loftstøtter osv.). Men hvis de fremdragne Ligheder virkelig skulde vise sig at betyde, at der er en genetisk Sammenhæng mellem de asiatiske og de eskimoiske Hustyper, vil disse nye Træk sikkert let kunne forklares enten ved at se hen til Nabofolkernes Boliger eller ved at tage de nye Egenes forandrede Naturforhold i Betragtning (Træmangel, koldere Klima, Havis) eller ved at undersøge Eskimofolkets egne sociologiske Forudsætninger (Familieorganisationen, flere Familiers Samliv i smaa Huse; Ejendoms- og Fangstfællesskab osv.).

En af Deltagerne i den nævnte Jesup-ekspedition, Russeren Jochelson, beskriver¹⁾ den nordøstasiatiske

¹⁾ Jochelson, Die ethnologische Probleme an der Nordküsten des Stillen Ozeans (Petermanns Mitteil. 53. Bd. 1907, S. 139—141).

Jordhyttetype som bestaaende af en i Jorden anlagt eller gravet Del med lodrette Vægge, derover et kegleformet Tag, i hvis Top der er en Fordybning, som paa engang tjener som Røghul og som Indgang (ved Hjælp af en Stige). Denne Type minder om de samme Folks (Korjækernes, Jukagirernes og Tschuktschernes) Telte, der bestaar af en cylindrisk Underdel og en kegleformet Overdel, en Formation, som Jochelson anser for typisk asiatiske (en Udløber af det kirgisiske Telt). — De sibiriske Eskimoer ved Beringsstrædet opfører en oval Stenvold, hvorpaa de af Hvalribben rejser et kuppelformet Stel, der bedækkes med haarløse Hvalrosskind. Altsaa ganske forskelligt fra de nys skildrede ostjakisk-wogulske Jordtelte. Husene er forsynede med Husgang udvendig og en Briks indvendig langs Bagvæggen, hvor Familierne bor adskilte i smaa Baase af ophængte Skind¹⁾; omtrent som vi ser det i Grønland. Gaar vi nu over til Alaskakysten, finder vi en anden Form for Eskimohuse, særlig den af Nelson beskrevne Type ved St. Michael (omtr. 64° n. Br.), med retvinklet sammenføjede Stel af Stolper og Tværbrædder²⁾, dækket med 3—4 Fod Jord, med en særlig Indgang om Sommeren og en anden (en underjordisk Hule) om Vinteren, med Vindu i Loftet, Ildsted midt paa Gulvet og desuden de sædvanlige Tranlamper langs Briksen. Ved Point Barrow (Utkiavwing), Alaskas nordligste Hjørne, byggedes Husene oprindelig af Hvalribben ligesom i Nordøstasien (og ligesom ved det langt østligere Iglulik, jvf. Murdoch, Pt. Barrow Esk. S. 72, Anm.); nu opføres de af Træ, er 4-kantede og har et dobbeltskraaplanet Tag (med Rygkam) samt en meget lang underjordisk Husgang, i hvilken der — ligesom ofte i Vestgrønland — er et Siderum, som bruges til Køkken. I Formen ligner disse Huse vistnok hverken ganske de Ostjakiske Jordtelte eller Mackenzie Eskimoernes Hustype, men deres Lighed med de grønlandske Huse, ialtfald det østgrønlandske (afbildet i G. Holms etnografiske Beskrivelse, Meddelelser om Grønland 10, Tavle XXIII), synes mig utvivlsom.³⁾ Hvordan det saa skal forklares, at der imellem disse to beslægtede, men i Sted saa fjærne Typer optræder en saa særegen Hustype som Mackenzie Eskimoens, maa vel foreløbig staa hen. Denne Types centrale 4-Kant, mod hvis øverste Ramme de skraa Sidevægges Bjælker lænes, forekommer

¹⁾ Nelson, The Eskimo about Bering Strait (S. 258).

²⁾ Iflg. Steensby (anf. Skr. S. 190) skulde den sydligere Alaskatype være paavirket af Nordvestindianernes Husbygning.

³⁾ Den fremgaar ogsaa af en Grundplan af et Sydvest-Alaska Vinterhus i Barnum, Grammatical Fundamentals of the Inuit Language (1907) S. 304.

mig at minde lige saa meget om det ostjakisk-woguliske Jordtelt, der er fladtoppet, og i hvilket desuden Briksepladsen og Husgangen allerede er antydet, som om Mandanhuset, der er rundt og spidstoppet og ikke kender til Brikseplads.

Jeg har ved denne iøvrigt ufuldstændige Fremstilling søgt at gøre opmærksom paa en Vanskelighed i Spørgsmaalet om Eskimokulturens Opstaaen. Jeg tror ikke at have hidført nogen Løsning ved at pege paa en fjern Hustype i Sibirien, men har maaske dog tilstrækkelig vist, at der kræves en Undersøgelse i den Retning, førend man tør anse Spørgsmaalet for opløst. Jeg er ikke ene om at have udtalt en Tvivl om Rigtigheden af den Løsning, Dr. Steensby mener at have kunnet give dette Spørgsmaal¹⁾.

Iøvrigt har jeg med stor Glæde studeret Forf.'s

metodiske og lærerige Gennemgang af de forskellige Eskimostammers Livsvilkaar og Kulturtyper og hans sammenlignende Vurdering af disse. Naar han i Modsetning til Rink har begrænset sin Undersøgelse til den materielle Side af Eskimokulturen, har han derved givet Afkald paa de sagnhistoriske og lignende Hjælpemidler, men til Gengæld har han kunnet gennemføre sin Metode desto mere konsekvent: at forfølge hver enkelt Erhvervs- og Kulturform (f. Eks. Hustypen) fra Sted til Sted og studere dens Omformning under de skiftende Livsbetingelser. Der er den videnskabelige Grundighed og Nøgtternhed over dette Arbejde, som vil forlene det med varig Værdi for den virkelige Forskning af denne interessante Kultur, som i Tidens Løb har maattet holde for i snart altfor mange Bøger af mindre videnskabelig Art.

Mindre Meddelelser.

Friherre Dr. Erland Nordenskiöld tiltraadte i Slutningen af Februar d. A. en ny treaarig Ekspd. til Sydamerika. Rejsen gaar over Buenos Aires, herfra til Salta i Nord-Argentina og St. Cruz de la Sierra i Bolivia. Fra sidstnævnte Sted gaar han til Rio Mamoré og Rio Guapay, hvilken Flod han følger opefter. Hans vigtigste Arbejdsomraade bliver imellem Rio Madeira og Rio Tapajos, d. v. s. i ganske ukendte og sikkert meget vanskelige Egne, saavel i Henseende til Terræn og Klima som Befolkningen. Rejsen gælder først og fremmest antropogeografiske Studier. N. rejser uden videnskabelige Ledsgere.

Jærnbane paa Sumatra. Den hollandske Regering har begyndt de forberedende Arbejder for en Jærnbane, som skal strække sig igennem hele Sumatras Længde. Allerede i Juli blev adskillige Ingeniører sendt til Øen for at undersøge Forholdene paa en Linje fra Medan ved Foden af Bjærgene i den nordøstlige Del og Palembang i Syd-Sumatra. Sidelinjer skal herfra forbinde Hovedlinjen med Havnebyer langs Kysten. Naturligvis vil den foreslaaede Bane blive af største Vigtighed for Kolonisationen, da Egne, der baade er rige paa Mineralier, og Land, der egner sig til Dyrkning, hidtil har ligget unyttede hen. (Bull. Amer. Geogr. Soc., Dec. 1907).

Hule i Californien. En stor og mærkelig Hule er i Følge „Scientific American“ fornylig opdaget i Santa Susana Mountains, c. 50 miles fra Los Angeles i Californien. Hulen

indeholder mange Haller, hvoraf flere er meget udstrakte, og Væggene er dækkede med raa Tegninger, af hvilke nogle var næsten udslettede, men andre ganske tydelige. Tegningerne forestillede Jagtbegivenheder, der viser Indianere, som til Fods forfølger Bjørne og andre Dyr. En Vægtegning viser en Bjørn, der forfølger Jægeren. Arbejdet er udført i bløde, røde Stenarter.

Den østerrigske Forsker Dr. Rudolf Pösch har i November 1907 tiltraadt en Ekspedition til Sydafrika for at gøre Studier blandt Buskmændene, der snart er i Begreb med at uddø. Dr. Pösch, der er vel kendt fra sine Undersøgelser af Pesten i Indien og sin antropologiske Forskningsrejse i Ny Guinea, udrustes af Wiener Akademie der Wissenschaften og støttes af den engelske og portugisiske Regering. Han vil i udstrakt Maalestok anvende Fonografen til Sprogstudier samt til at optage Buskmændenes Sange. (D. Rundsch. f. Geogr. u. Stat. Jahrg. 30).

Det kejserlige russiske geografiske Selskab har for kort Tid siden udsendt en Ekspedition til Centralasien under Ledelse af den bekendte Forsker Oberst Koslow, der har udført lange Rejser i Tibet. Ekspd., der er ledsaget af en 9 Mand stærk Militæreskorte, er allerede rejst over Irkutsk til Kjæchta; derfra skulde den i December gaa over Urga til Ørkenen Gobi. Efter Udforskningen af Parallelkæderne i Nanshan Systemet paatænkes en nøjagtig Undersøgelse af Kuku-nor og dens Omgivelser, og Slutningen af Ekspd., den varer i alt 2 Aar, benyttes til Eksploring af det fuldstændig ukendte vestlige Sz-Tshwan.

Polarekspeditionerne synes at skulle tage ret stærk Fart i 1908 baade i Nord og Syd. Foruden de allerede i

¹⁾ Se f. Eks. M. Mauss (et Beuchet), Essai sur les variations saisonnières des sociétés Eskimos (Année sociologique, Paris 1904—1905) S. 69 Anm.; — og A. Hamberg i Ymer 1907, S. 27.